

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Тыва
Управление образования Каа-Хемского района МБОУ СОШ с.Усть-Бурен

СОГЛАСОВАНО:

на заседании пед.совета

протокол №1

от « 28 » августа 2023г.

УТВЕРЖДЕНО:

Директор школы:

Мыдый А.Н.

ПРИКАЗ №1 87

от «1» сентября 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной (тувинский) язык»
для обучающихся 4 класса

Усть-Бурен 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Тыва дылдың ажылчын программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага Тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр 1-4 класстарга А.К.Ойдан-оолдун, Э. Д. Ондарның, Н. Ч. Дамбанын 2008 чылда тургусканы программага даянып тургускан. 4-ку класска тыва дылды А.К. Ойдан-оолдун, А.М. Белек-Байырнын ниити өөредилге черлеринге өөредилге ному-биле планнаттыглан.

1-4 класстарга төрөөн дыл үстүкү класстарга өөренир литература эртемнериниң белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Эге класстарга тыва дылды өөредириниң **кол сорулгалары:**

1. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын, чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын сайзырадыр. Уругларны медреселдиг шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарына өөредир.
2. Оларга төрөөн дыл талазы - биле эге билиглерни бээри.
3. Уругларны ном ажыглаарына чаңчыктырар болгаш оларның дылга соннуургалын, номчулга болгаш бижилге - биле холбаштыр бойдушту, ниитилелдин амыдыралын хайгаараарына үндезилээш, өөреникчилерни материалистиг үзел – бодал – биле чепсеглээри.
4. Уругларны мораль болгаш эстетика талазы – биле кижизидери: эки мөзү-шынарлыг, идепкейлиг, күш-ажылга ынак, хүлээнген херээнге харысалгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бөөгелерни бот-миннип ажып эртери.
5. Өөренип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарына өөреникчилерни таныштырары.

Тыва дылда 4кү класстың календарылыг планы бүдүн өөредилге чылында **68 шакты, неделяда 2 шакты** тургузуп турар:

Өөредилге планы дараазында номнар болгаш методиктиг сүмелерни ажыглаарын сүмелээн. 1-4 класстарга уругларның билиин хынаары – биле А. А. Алдын – оолдун «Эдертиглер болгаш диктантаылар чыындызы», А.А.Алдын-оол «Диктантаылар чыындызы» дөрт чылдыг эге школаның 1-4 класстарына Кызыл-2010ч

Өөреникчилерниң билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарына кол негелделер

Өөреникчилер 4-кү классты дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

- сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга болгаш өскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чүве ады, демдек ады, кылыг сөзү, эдеринчилер; домак кезигүннери: чугула (кол сөс, сөглөкчи) болгаш ийиги чергениң.

Өөреникчилерниң алган турар мергежилдери:

- шын бижилгезин өөренип алганы сөстерлиг 55-65 хире сөстүг сөзүглелди чараш холжүжү-биле

чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири, аңаа херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;

- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстерни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, сөстерде үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;

- сөстерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаары);

- чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының санын, падежин, кылыг сөзүнүн үлерин) билири;

- домакта сөстерниң аозында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжышкыннарына чарар;

- домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзыын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
 - коллективтии-биле тургускан план ёзугаар 55-60 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Өөредилге материалын хувааганы

№ п/п	Болуктернин аттары	Шагы
1	Ийиги болгаш ушку класстарга ооренген чуулдерин катаптаары	
2	Домак	
3	Созуглел	
4	Чуве ады	
5	Демдек ады	
6	Сан ады	
7	Ат орну	
8	Кылыг созу	
9	Наречие	
10	Чыл тончузунде катаптаашкын	
	Түңнел	

Программаны тургузуп тура дараазында принциптерни сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларның тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзыраңгай, тодаргай болуру - биле аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап билиринге өөредир.
2. Төрээн дылын шын, медреселдиг ажыглап билириниң принциви.
3. Көргүзүг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларның назы-харын барымдаалаан принцип.

Тыва дылда өөредилге программазын шингээттингениниң чижек түңнелдери.

Төрээн дылды өөренигениниң түңнелинде өөреникчилер тыва дылды чон аразында харылзаажырының болгаш национал культуразының кол херексели деп медресеп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларның төрээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглап билиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга өөредилгениң кол дозу база даап боданыышкынының, медресеп билиишкининиң, чогаадыкчы чоруун сайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды өөренип турар үеде өөреникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунуң чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек медээ - дыңнадыгны, өөредилге даалгаларын күүседиринге янзы-бүрү номнардан(өөредилге номнары, энциклопедия, словарьлар, солун-сеткүүлдерден) тып өөренир.

Төрээн дылды өөренигениниң түңнелинде өөреникчилерниң чаа өөредилге материалын өөрениринге сонuurгалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага өөренириниң дөзү болур. Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразының чурумунга, аас чугаазынга, төрээн дылынга хамаарылгазы чоннуң сагыш-сеткилиниң бедик көдүрлүүшкүнүнүн херексели деп билип алып ужурлуг.

4-кү классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганының планнаттынган түңнелдери.

Личностуг өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медресеп билири

- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культураның чоргааралы болур.
- Кижилерниң угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдың аңгы-аңгы хевирлерин сайзырадып билири.
- Чоннун аас-чугаазының аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонуургалы бедип, ону хандыр өөренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур

Өөреникчилерге хевирлеттинер билиглери:

- Төрээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарыга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг окур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дөзү кылдыр шилип алыры болур.

Метапредметтиг

Регулятивтиг өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларына хамаарыштыр бодунун кылыр уjurлуг ажылдарын планнап алыры.
- Мергежилгелер бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр уjurлуг.
- Өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир уjurлуг.
- Бодунун болгаш эжиниң орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир уjurлуг.

өөреникчилерниңөөренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажышкын үезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарына болгаш ажыл үезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

өөредиглиг

өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- өөредилгеге херек билиглери энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, сөзүглелдерни долдуруп билири;
- Дылда үннерни, үжүктөрни, сөстүң кезектерин, домак кежигүннерин, бөдүүн домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деңнеп, бөлүктеп билири;
- План ёзугаар өөрөнгөн материалды бөлүктеп, түңнөп билири;
- Номчаан сөзүглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Сөстөрдө орфограммаларны тып билири;

өөреникчилерниңөөренип алыр аргалары:

- Херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг үнелеп билири;

Коммуникативтиг

өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- Чугааны диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин, эжинин үзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар ужурлуг.
- Өөреникчилер аразында сүмележип тургаш ниити түңнелди үндүрүптери.
- Бодунуңүзел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чүүл бар болза, катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарының аразында хынажып база кошкак өөренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда өске кижилерниңүзел – бодалдарын база дыңнап, үнелеп билири;
- Уруглар боттарының аразында дузалажып тургаш бот-боттарының аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага өөренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долу болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл төнчүзүндө өөреникчилерниң билип алган турар ужурлуг билиглери.

өөреникчилерниңөөренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырының болгаш чон аразында харылзажырының эң-не кол херексели деп медереп билири.
- өөредилгениң чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга өскертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чүве ады, демдек ады, кылыг сөзү, эдеринчилер;
- Домак кижигүннери: чугула болгаш ийиги чергениң кижигүннери.
- Коллективтии – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;
- өөредилге үезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм ёзугаар кылып билир ужурлуг.
- өөредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларны, справочниктерни, өөредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжиниңүзел-бодалы-биле деңнештирип тургаш ниити түңнел үндүрүп шыдаар ужурлуг.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;
- Төрээн дылын камнап билир болгаш ооң сайзыраарынга бодуну үлүг-хуузун киириштирип турарын медереп билип, эстетиктиг окур-хевирниң кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзааның дозу кылдыр шилип алыры болур.
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш бодунуң бодалдарын илередип билири;
- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

Предметтиг.

Өөреникчилерниң өөренип алган түрар билиглери:

- Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-50 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири, аңаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры.
- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннери ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- Сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаар).
- Чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының санын, падежин, кылыг сөзүнүнүелерин) билири;
- Домакта сөстөрниң аразында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарар;
- Домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги чергениң кежигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.
- Коллективтии – биле тургускан план ёзугаар 45-50 хире сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним сөстөрни деңнеп тургаш тып билири;
- Бердинген сөстүң долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунуң кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунуңүзел-бодалын долузу- биле бодунуң сөстөри-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта сөстөрни аразында харылзаазын тып, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарып билири;
- Домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, аңгылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сөс иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар.

өөреникчилерниң өөренип алган түрар билиглери:

- План ёзугаар сөзүглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл үезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа үезинде ажыглап билири;

Өөреникчилернин өөренип алыр аргалары:

- Бодунуң чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдың дүрүмнерин ажыглап тургаш, бодунуң бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

Тыва дылдын календарь – тематиктиг планы (4 класс)

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Уези
1	Домак. Домакта сосернин харылзаазы.	1	
2	Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери	1	
3	Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын	1	
4	Уннер болгаш ужуктер. Слог.	1	
5	Ажык эвес уннерни дакпырлап бижири. Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер.	1	
6	Хыналда диктант	1	
7	Частырыглар-биле ажыл. Дазыл болгаш торел сосер	1	
8	Дазыл болгаш кожумактар.	1	
9	Чогаадылга кожумактары.	1	
10	Оскертилге кожумактары.	1	
11	Дефистеп бижиир нарын сосер. Дазылы кызырылган нарын сосер	1	
12	Домак дугайында билиг. Нарын домак.	1	
13	Чангыс аймак кижигуннерлиг домактар. Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары.	1	
14	Хыналда диктант	1	
15	Частырыглар-биле ажыл. Дорт чугаалыг домактар. (Адалгалыг домактар). Диалог.	1	
16	Созуглел. Созуглелдин кол темазы болгаш кол бодалы.	1	
17	Чуве адынын дугайында нити билиг. Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	1	
18	Адаарынын падежи. Кым? Чуу? Хамаарыштыларынын падежи. Кымнын? Чунун?	1	
19	Бээринин падежи. Кымгы? Чуге? Кая? Онаарынын падежи Кымны? Чуну?	1	
20	Турарынын падежи. Кымда? Чуде? Кайда? Унеринин падежи. Кымдан? Чуден? Кайыын?	1	
21	Углаарынын падежи. Кымче? Чуже? Кайнаар? Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны деп теманы туннээри	1	
22	Хыналда диктант	1	
23	Частырыглар-биле ажыл. Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	
24	Чуве адынын хамаарылга хевири.	1	
25	Орус дылдан улегерлеп алган сосернин падежтерге оскерлири	1	
26	Хыналды ажыл.	1	
27	Частырыглар-биле ажыл. Демдек адынын утказы болгаш харыылаар	1	

	айтырыглары		
28	Укталбаан болгаш укталбаан демдек аттары	1	
29	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары	1	
30	Хыналда диктант	1	
31	Частырыглар-биле ажыл. Демдек аттарынын чуве аттары-биле холбаазы	1	
32	Демдек аттарынын кожумактарын шын бижири. Демдек аттарынын тургузуун шын сайгарары	1	
33	Ооредиглиг эдертиг	1	
35	Частырыглар-биле ажыл. Сан ады, оон утказы, айтырыглары	1	
36	Тун болгаш дугаар сан аттары	1	
37	Сан аттарынын чуве аттары-биле холбаазы	1	
38	Тун болгаш дугаар сан аттарын чугаага ажыглаары	1	
39	Сан адынын дугайында алган билиглерин туннээри. Тест	1	
40	Ниити билиг. Ат орнунун арыннарга болгаш саннарга оскерлири	1	

41	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	1	
42	Арыннын ат оруннарынын хереглели, чугаага ужур-дузазы.	1	
43	Чурук-биле ажыл. «Куштарга болгаш дириг амытаннарга мээн дузам» деп чугаа тургузар.	1	
44	Шилилгелиг диктант. Карточкалар-биле ажыл.	1	
45	«Ат орну» деп темага хыналда тест.	1	
46	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	
47	Кылыг созунун дугайында билиг. Кылыг созунун чугаага ужур-дузазы.	1	
48	Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири.	1	
49	Кылыг созунун болур болгаш болбас кылдыныглар илередири.	1	
50	Кылыг созунун амгы уези.	1	
51	Кылыг созунун эрткен уези.	1	
52	Кылыг созунун келир уези.	1	
53	Кылыг созунун уелери. Бот ажыл (быжыглаашкын)	1	
54	Болук чуруктар ёзугаар ооредиглиг чогаадыг (ар 139)	1	
55	Хыналда диктант	1	
56	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созунун дужаал хевиринин дугайында билиг.	1	
57	Кылыг созунун даар хевири.	1	
58	Кылыг созунун дужаал болгаш даар хевирлери быжыглаашкын	1	
59	Сагындырыглыг диктант «Холдарны ургулчу чуур»	1	
60	Диктантаынын частырыглары-биле ажыл. Грамматиктиг сайгарылга.	1	
61	Домак. Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери.	1	
62-63	Чангыс аймак кижигуннерлиг домактар.	2	
64	Сос. Состун тургузуу.	1	
65-66	Кошкак ыткыр болгаш кошкак дулей уннерни шын бижири	2	

67	Хыналда диктант	1	
68	Частырыглар – биле ажыл. Катаптаашкын. Чугаа кезектери. Кылыг созу.	1	